

ze niet, of toegedekt zijn, zoodat ze aan het oog wordt onttrokken, of, na gedekt te zijn, weer onttrekt worden, opdat recht geschiedt over het kwaad.

Daarvan nu zegt de Spreukendichter: »Wie de overtredding toedekt, zoekt liefde, hiernee blijkbaar doelende of op hetgeen tegenover ons zelf misdaan is, of op een kwaad stuk, maar dat nog verborgen bleef.

Gedurig komt 't voort, dat in den omgang iemand ons zeer doet, krenkt, ontfie behandelt of benadeelt. Zelfs pijnlijkt is 't om aan te zien, hoe ontfie telkens nu deze, dan gene, met wien we verkeerden, ons bejegen.

Moogt en moet ge nu op al die slakjes zout leggen, of doet ge beter door u te houden alsof ge het niet merkt? En daarop nu antwoordt de Spreukendichter: »Honderdmaal beter en wijzer om 't toe te dekken. Allen verwijt prikkelt, en vooral personen die met nijd en wrevel behept zijn, steunt ge door elk verwijt nog te bitterder. Zwijg daarom liever en verdraag in stilte. Althans, zoo ge des anderen liefde zoekt. Duld en draag dan. En in 't eind zult ge 't toch door uw liefde winnen.

Sterker nog komt dit uit, zoo ge iets leelijks van iemand weet, en ge brengt het niet uit. Iets wat voor maar al te velen een o, zoo harde beproeving is. Men is er vaak zoo graag op, iemand iets te kunnen nabuizen, en zijn goeden naam bij anderen te bezwaken. Kondt ge, al was 't maar een enkelen dag, te boek stellen alle gesprekken, die o, zoo vertrouwelijk over allerlei personen op wie iets aan te merken viel, onder vier oogen gehouden zijn, ge zoudt een laaterboek in folio voor u hebben. Niet, omdat er niet wel iets van aan was, maar om de gewilde overdrijving. Twee die saam een derde niet best lieten kunnen, kunnen er zoo in genieten, hem eens over den hekel te halen. En dat nu juist is uit den Boze. Veeleer moet ge, als iemand u prikkelt met tegen de derde die u beleedigd heeft, wat Luther noemde, dadelijk een »schiegheid« doen, en smeeken: »Heere, zet een wacht voor mijn lippen«.

Maar hierbij blijft 't niet. Niet alleen de hartelust om saam een derde eens terdage af te kamelen, prikkelt den zondigen hartstocht, maar veel sterker zelfs wordt die prikkeling, als men iemand niet zelden of niet uitstaan kan, en ge komt er achter, dat hij in stilte iets leelijks gedaan heeft, maar dat hij stil lieft.

Dan toch hebt ge hem in uw macht. Niemand weet 't nog, dan gij. Houdt gij 't nu ook stil, dan gaat hij in de publieke opinie vrij uit; maar hangt ge 't morgen aan de groote klok, dan is hij weg. En nu tintelt 't u op de tong, en nu loert ge als op de gelegenheid, om 't naar buiten uit te dragen. De vraag zal zoo roet zijn. En hij deelt immers zoo vaak leelijk tegen u. Waarom zoudt ge het hem niet betaald zetten? Het is nu nog bedekt, maar gij kunt 't bloothalen en, o, wat zal 't hem zeer doen!

Alles o, zoo begrijselijk, en iets dat dagelijks voorkomt. Zij 't zoo, mits 't maar niet voorkomt onder geloovige Christenen. Zij toch hebben naar Gods Woord te leven. En Gods Woord zegt: »Ge zult de overtredding van uw naasten toedekken«.

Bloothalen moogt ge ze dus nooit. Ja, als een vader 't van zijn kind, of de Rechter 't van een aangeklaagde moet weten, dan natuurlijk wel. Maar nooit, nooit als 't enkel zijn zou ter bevrediging van uw boezen lust. Uit vlak het tegenwoordig van liefde.

Toch is ook hier onderscheid.

Immers tegenover den overtredder zelf moogt ge de overtredding niet toedekken, en, dit juist is 't wat de meesten wel doen. Merken ze dat iemand van wien ze afhangen of tegen wien ze opzien, overtredder heeft, dan spreken ze daar wel tegen anderen over, maar liefst niet tegen hem zelf, of 't moet dan zijn uit bitterheid als verwijt. En juist hier nu kan zulk toedekken plichtsverzuim zijn. Als broeders onder elkan- der zijn van Godswege gehouden en ver- plicht, elkan- der te vermanen en te waarschuwen, en 't zoo te doen, dat de ander er uw liefde in proeft. Doch dit durven zoo velen niet. Ze zijn bang een vinnig woord terug te krijgen, en daarom laten ze zulk een overtredder maar liever afglijden naar al lager stand. En dit nu juist mag niet. Nooit bij eigen vrouw of kin- deren, nimmer bij vrienden of verwanten, maar evenmin bij onzen omgang met anderen. Nooit bemoeiziek, niet als geboren kapittelheer, niet uit zucht om iemand op de teenen te trappen en hem te doen verstaan, hoe veel beter we zelf zijn. Maar uit liefde voor zijn ziel moeten we een ieder waarschuwen. Mits in stilte, mits onder vier oogen, en altoos met den Heere onzen God er bij.

Blijft dan nog ten slotte uw eigen overtredding, en daarbij hanteert ieder het kleeft der be- dekking, en kost het schuldbelijden vaak zoo ongelooftelijke zelfoverwinning.

Het is zoo vreemd. Bij een ander alles bloot- halen en bij ons zelf alles bedekken, schijnt zoo velen toe de veiligste les van levenswijsheid te zijn. En toch moet 't juist omgekeerd bij Gods kinderen zijn: Afrekken 't kleeft der toedekking van onze eigen overtredding, om het te spreiden over de fouten en feilen van anderen. Van eigen overtredding 't dekkende weg!

En dit in drielelele rin.

Weg voor onszelf, om klaarkijk in te zien waarin we overtredden hebben.

Weg voor hem tegen wien we misdeden, om schuld te belijden en zijn vergiffenis in te roepen.

En weg, als we voor onzen God op de knieën liggen, om in den Dorg te schillen.

Dr. A. K.

Amsterdam, 9 Januari 1914.

Hoezeer het kerkelijk leven te Rotterdam bloeit en hoe groot de overvloedigheid daar is, bleek wel uit de waarlijk vorstelijke giften, die deze dagen bij de Gereformeerde Kerk aldaar inkamen voor het stichten van nieuwe kerkgebouwen. Zoo werd door twee broeders gezamenlijk een stuk grond gegeven ter waarde van fl. 80.000, daarbij een gift in geld van fl. 50.000 voor kerk- bouw, en nog gezond, dat een hypotheek van fl. 65.000 op dit kerkgebouw genomen kan worden. Voorts kwam er nog een gift in van fl. 30.000. Door deze en andere milde giften zal het mogelijk zijn, nog in den loop van dit jaar twee nieuwe kerk- gebouwen te Rotterdam te stichten. Ook het feit, dat twee nieuwe kerkgebouwen noodig bleken, toont wel, hoe de ge- meente in ledental zich uitbreidt.

Zulke voorbeelden mogen zeker andere Kerken wel tot navijver verwekken, niet

om op Rotterdam jaloersch te worden, dat zulke royale gevers bezit, maar wel om aan de mildheid van deze leden een voorbeeld te nemen. Met name geldt dit ten opzichte van de Gereformeerde Kerk in de hoofdstad des lands, waar de financiële toestand er niet op vooruitgaat. De chronische tekorten aan het einde van het jaar zijn een niet onbedenklijk verschijnsel, vooral wanneer ze, gelijk in het afgelopen jaar, stijgen tot een hoogte van fl. 11.000. Nu wordt dit tekort gewoontlijk wel gedekt door een extra-collecte op den eersten Zondag in het Nieuwejaar ge- houden, en bracht deze collecte ook ditmaal een som op van fl. 8750, wat met de reeds ingekomen fl. 500 een bedrag geeft van fl. 9250, zoodat het tekort reeds gedaald is tot fl. 1750, welke kleine tweeduizend gulden er nog wel komen zullen; — maar wanneer de toestand gezond was, moesten zulke extra-collecten toch niet noodig wezen.

Reeds het feit, dat te Amsterdam elke 14 dagen een extra-collecte moet gehouden worden voor de behoeften der Kerk, wijst op een misstand. Wanneer elken Zondag reg- matig een bijdrage voor de Kerk gevraagd wordt, dan behoort ieder daarin zooveel te geven, als hij voor dat doel afzonderen kan. In één dienst voor hetzelfde doel twee collecten te houden, is feitelijk onge- rijmd. Men collecteert niet tweemaal voor de armen en evenmin behoort men twee- maal voor de Kerk te collecteren. De gedachte, dat elke collecte toch weer een zeker bedrag oplevert, omdat de meeste menschen fatsoenshalve niet weigeren zullen opnieuw te geven, is een beleediging voor de gemeente, verzwakt het plichtsbefel, en geeft tot allerlei verkeerde praktijken aan- leiding. Veel beter ware het, wanneer de gaven niet toereikende zijn, om dan in de bediening des Woords daarop met ernst te wijzen en op meerdere overvaardigheid aan te dringen. Vooral een gemeente als Am- sterdam, die een zoo hoogstaande plaats inneemt, moest in dit opzicht een beter voorbeeld geven.

Maar ook afgezien daarvan mag de vraag wel met ernst worden gedaan, of de meer- dere overvaardigheid van Rotterdam niet mede daaraan te danken is, dat men hier met het stelsel van de massale kerk ge- broken heeft, of wil men liever, dat bij de geduchte uitbreiding, die de burgerlijke gemeente onderging doordat tal van nabu- rigte plaatsen bij Rotterdam werden inge- lijfd, de zelfstandigheid van de daar be- staande kerken werd gehandhaafd. Op de gevaren, die aan de massale kerk verbonden waren, hebben we reeds meermalen ge- wezen. De bedenking, die wel geop- perd is, dat de kerkelijke gemeente zich evenver behoort uit te strekken als de burgerlijke grenzen, zal nu wel alle betekenissen verliezen, nu Rotterdam zelfs van den Hoek van Holland zich mees- ter maakte. Amsterdam kan straks het- zelfde voorbeeld volgen en ook IJmuiden opslukken. Denk u de dwaasheid in, dat dan de Kerk van IJmuiden ook met de Kerk van Amsterdam zou moeten saamsmelten en de ouderlingen en diakenen van IJmuiden elke week per trein zouden moeten overkomen, om in Amsterdam kerkeraadsvergadering te houden. En toch zou dit volgens het »beginsel« van de plaatselijke Kerk worden geëischt. Juist zulke voorbeelden toonen, hoe dit zoogenaamde beginsel in onze groote steden niet vol te houden is. Daarom te meer betreuren we het, dat Amsterdam's kerk nog altoos den moed niet had om met de massale kerk te breken en tot vorming van zelfstandige parochie-kerken over te gaan. Hoezeer het gemeentelijk leven daaronder lijdt, het gevoel van de band aan de Kerk daardoor te loor gaan en als natuurlijk gevolg daarvan ook de overvaardigheid daalt, behoort wel niet gezegd te worden. En nog bedenkelijker gevolg van dezen toestand is, dat de weinige zelfstandige kerken, die op de grens van Amsterdam bestaan en waar een zooveel beter gemeentelijk leven ge- vonden werd, thans ook al neiging be- ginnen te vertoonen, om bij de massale kerk te worden ingelijfd. Had men in Amsterdam de Kerk in verschillende wijk- kerken verdeeld, dan zou deze drang nooit zijn ontstaan. Thans, nu de stadserk ongedeeld bleef, werken allerlei motieven er toe mede, om bij deze Kerk zich aan te sluiten. De Kerk van Overtoom deed daar- toe reeds het voorstel aan de Kerk van Amsterdam. Straks, wanneer Watergraafs- meer en Sloterdijk burgerlijk bij Am- sterdam zijn ingelijfd, zullen de daar gevestigde kerken dit voorbeeld wel volgen. Zoo zal men een steeds massaler kerk krijgen, groot in ledental, maar waar het gemeen- telijk leven er achteruitgaat dan bloeit. En wel heeft men thans bij den Kerkeraad te Amsterdam opnieuw het voorstel afhankelijk gemaakt, om aan de bestaande wijken me- dere zelfstandigheid te verlenen, maar hoe goed bedoeld dit voorstel ook is, het zal praktisch, naar het ons voorkomt, zeer weinig voordeelen bieden; de bestaande be- zwaren worden er niet door weggenomen, maar veeleer nog groter gemaakt, en bo- venal, deze halfslachtige regeling zal juist een beletsel blijken om tot een radicale en gezonde oplossing van dit vraagstuk te komen. Intusschen kunnen we niet anders doen dan onze waarschuwend stem laten hooren. De toekomst zal leeren, of onze vrees voor achteruitgang niet gerechtvaar- digd is.

Calvinfonds.

De heer Dr. A. Lang, te Halle a. S., voorzitter van het Calvinfonds, dat in 1909 tot een blijvende herinnering aan het Cal- vijnjubileum is opgericht en ten doel heeft de studiën over Calvin te bevorderen, verzocht ons mede te deelen, dat volgens § 6 van zijne statuten een prijs van M. 500 uitgelooft is geworden voor de schrijvers

van de beste studies, die in de jaren 1910—1912 over Calvin zijn verschenen; voor- deelen prijzen volgens § 5 in aanmer- king wetenschappelijke of populaire ge- schriften die of op de geschiedenis van Cal- vijn zelf of op die van het latere Calvinisme betrekking hebben. Voor het afgelopen tijdperk zijn verschillende geschriften aan het comité toegezonden, die in menig opzicht zoo voortreffelijk waren, dat het moeilijk viel een keuze te doen. Ten slotte is echter eenparig de uitgeloopte prijs voor de helft aan de beide volgende schrijvers toegekend: 1. aan Wilhelm Goeters, die in 1911 een studie uitgaf over Die Vorarbeit des Pietismus in der reformierten Kirche der Niederlande, waarop we vroeger reeds in de *Herant* de aandacht hebben gevestigd; en 2. aan Gisbert Beyerhaus, die in de Neue Studien zur Geschichte der Theologie und der Kirche, uitgegeven door Bonwetsch en Seeberg 1911, een artikelreeks schreef over de Staatsauffassung Calvins. Voor de jaren 1913, 1914 en 1915 is weer eenzelfde prijs uitgelooft, die na 1 Januari 1916 zal uitgedeeld worden.

Of ook in het Hollandsch geschreven werken hiervoor in aanmerking komen, wordt ons niet meegedeeld. Maar toch meenen we goed te doen met de aandacht op deze prijsvraag te vestigen. Het kan een prikkel wezen voor degenen, die lust voelen over Calvin of het Calvinisme te schrijven, om hun werk aan dit Comité toe te zenden.

Opnieuw belijden.

Gaarne geven we ook aan Ds. Wisse het woord om over dit onderwerp zijn ge- dachten uit te spreken.

Voortgaan met Belijden.

Boedgraven, 3 Jan. 1914.

Zeer Geachte Redactie!

Zoudt u mij voor het volgende een plaatsje in de *Herant* willen afstaan? Bij voorbaat mijn erkentelijken dank.

Dat het tijd is, om tegenover en betreffende de nieuwe ketterijen en stroomingen op gods- dienst-wijsgeregt gebied in onze Belijdenis positie te nemen, zal wel door niemand in ernst kunnen ontkend worden, die eenigermate op de hoogte is, en van den aard en omvang der nieuwe (godsdienstige) richtingen, en van hun verderfelijke invloed, ook reeds in onze kring- gen merkbaar, en van wat der kerken roeping is ten deze.

Alleen de Theosophie telt in ons vaderland reeds 1200 »belijdende« aanhangers, behalve dan nog de velen en velen, die, zonder bij »sloges« te zijn aangesloten, haar toch omhelven. Uit onze eigen kringen zou ik uit de praktijk mijner bediening, u tal van voorbeelden kunnen noemen, die bewijzen, dat dit kwaad ook onder de onzen bedenklijk voortwoekert.

Ik zal van Spiritualisme, Christian-Science, Nieuw-Buddisme, enz. enz. nu maar zwijgen. Maar inderdaad: de zaak is ernstig. Wij zijn voor God niet verantwoord, indien we hieromtrent langer lijdelijk toezien. De kerk des Heeren heeft de plicht en roeping, de waarheid Gods tegenover alle afwijking te belijden en te hand- haven. Dat door de verdeeldheid op kerkelijk terrein niet de gewenschte éénparigheid van optreden is te verwachten, mag ons als Gere- formeerde Kerken m.i. toch niet al te lang ophouden. Reeds hierom niet, maar wachten tot opheffing dier gedeeldheid wel gelijk zal staan met de zaak voor altijd op zijde te leggen. En dit laat de ernst der tijden niet toe. Vergeten wij toch niet, dat honderden met name onze jongeren in onze kerken, dat aan dag ten deze omsingeld worden door dienovoudige machten der duisternis. Wij mogen hen niet langer weerloos laten. De groote weldaden die God in de 19e eeuw ons heeft bewezen in reformatie der kerk, roepen ons nu ook op, om in de 20e eeuw ons actief te zijn naar buiten, en vruchten in ons Belijden te doen aanschouwen.

Reformatische bewegingen zijn middel, geen doel in het bestaan der kerk. Middel juist om haar weer geschikt te maken tot haar doel: een zoutend zout, en een licht in het midden der wereld te doen zijn.

Van heeler harte hoop ik dan ook, dat op de eerstkomende Generale Synode deze zaak ter tafel zal komen.

Maar wij zijn er niet rijp voor; zoo wordt opgemerkt.

Hier is ten deele iets van aan. Helaas heeft men maar al te veel de oogen toegekeerd voor het dreigend gevaar. Men heeft de gemeente niet altijd genoegzaam op de hoogte gehouden; en zeer velen zijn daarenboven zeldzaam onaan- doelmijk, om niet te zeggen onverschillig.

Maar laten we dan niet langer traag van geest blijven. Helpen we dan de kerken rijp maken. Met te zeggen: we zijn er niet rijp voor, is niet genoeg geschied. Het komt mij voor, dat een stap, een daad, juist middel kan zijn om verder te komen.

Dat niet-handelen verlaapt de energie buiten- woon, en versterkt de inzijsing juist. Ook ten opzichte van andere activiteiten. In onze kerken is 't gevaar welkelijk niet denkbeeldig; dat men weer in onderlinge haat- kloerijen, en gekibbel over allerlei onderge- schikte of reeds lang uitgestreden punten, zijn energie zal gaan uitputten. Er moet een frische wind gaan waaien.

En wanneer dat geschiedt? Zoodra de kerken haar roeping bewust worden en haar taak ter hand nemen tegenover den wassenden stroom van nieuwmoedisch ongelooft en ketterijen.

Misschien kan het nut afwerpen, mede te deelen, wat we in eigen gemeente voornemens zijn te doen.

Na ampele bespreking toch nam deze dagen mijn geachte kerkeraad eenparig het besluit, om binnen enkele weken een samenkomst te beleggen met de gemeentelieden; op welke samenkomst we dan de zaken eens wenschen toe te lichten. Daardoor kan dan de kennis worden vermeerderd, het volk kan tot beter verstand komen van zijn tijd en van de daarin opgekomen ernstige verschijnselen en proble- men. Tevens wordt op deze wijze de zaak levendig in den boezem des volks; en hetwelk prikkelen kan tot gebed, bespreking en aan- draag tot verder handelen.

Van deze vergadering hoop ik dat de vrucht dan zal zijn; dat we straks op de klassis nader en breder op de zaak ingaan; moge het zijn om haar ook op de tafel der Generale Synode te brengen. Mij dunkt, dergelijke samenkomsten moesten op meerdere plaatsen worden belegd; daar kon, onder den zegen des Heeren, goede vrucht uit rijpen.

Of de eerstkomende Generale Synode reeds in staat zal blijken, tot afdoening deser zaak te geraken, waag ik te betwijfelen. Maar er kon een ernstige aanvang gemaakt worden. Bijvoor- beeld (ik geef het gaarne voor beter) door be- noeming van een commissie, bestaande al of niet uit leden der synode, maar uit personen die in staat zijn de zaak voor te bereiden tot een volgende synode. Deze commissie zou dan in de drie jaren die ons van een volgende synode scheiden, een ontwerp van artikelen tegen de nieuwe hoofdwalingen kunnen opstellen; op de manier van de »Vijf artikelen tegen de Remonstranten«. Natuurlijk, wat inkleeding, vorm en methode aangaat, naar de eischen van den nieuweren tijd. Dit ontwerp kon dan te voren gepubliceerd worden. Om zoodoende onderwerp van bespreking te worden; ook bij andere kerkgroepen, en in het buitenland.

Met de gemaakte op- en aanmerkingen zou dan winst gedaan kunnen worden, en in 1917 hopelijk deze zaak rijp zijn tot eindredactie. Of mijn gedachte bijval en instemming vinde of niet, in elk geval hoop ik, dat een en ander een dwijfje aan den wagen zal geven, om ... verder voort te rollen. Als we maar niet langer met de wielen in 't zand blijven staan, zal ik mij in elk geval ten eerste verheugen.

Met beleefde groete, in verzekering van Christelijke hoogachting.

Uw HoogGez. dw. dienaar,
G. Wisse.

Saamsmelting.

Het aantal onzer Kerkbodes breidt nog steeds zich uit. Naast de provinciale heeft men de plaatselijke Kerkbodes, ook soms nog Kerkbodes van bepaalde klassen. Waarom ook niet? De pers is een der mach- tigste middelen geworden om de denkbeel- den te verspreiden, en dat ook de predi- kanten hiervan gebruik maken, is hun goed recht en kan, voorzover deze bladen ook allerlei kerkelijke mededeelingen bevatten van plaatselijken, classiealen of provinciaal aard, niet weinig er toe bijdragen om de belangstelling in het kerkelijk leven te vermeerderen.

Maar hoezeer we deze pluriformiteit eeren, toch verblijden we ons van harte, dat Zeeland zijn twee Kerkbodes tot één saams- smelten zag. Waar de schuld lag, dat er splitsing kwam, zullen we niet beoordeelen. Maar twee provinciale Kerkbodes was voor Zeeland metterdaad te veel en gaf soms tot min vriendelijke concurrentie aanleiding. Ook teekende in deze tweedheid op journalistiek gebied zich wel eenigszins af een zeker verschil van richting, dat te veel herinnerde aan wat men wel eens de A en B-strooming heeft genoemd. Het was daarom metter- daad winste, dat met Nieuwjaar de twee- heid voor eenheid plaats maakte. Zou dit goede voorbeeld uit het Zuiden ook in het Noorden geen navolging kunnen vinden?

Van de breking des Broods.

XIII (Slot.)

Tot ons leedwezen is door een ongeluk van den zetter ons slotartikel over de Breking des Broods geheel in wanorde onder de oogen onzer lezers gekomen. De verschillende stukken der kopie zijn niet in de juiste volgorde afgedrukt, maar door elkander geraakt, zoodat de lezer wel ge- merkt zal hebben. Daardoor is het geheele stuk onbegrijpelijk geworden, en zou het zelf weinig baten de juiste volgorde thans aan te geven. Er schiet dus niet anders over, dan het artikel, nu in goede orde, nog eens te laten drukken; waarbij we ons verontschuldiging voor deze fout van den zetter onzen lezers aanbieden.

De treffende overeenstemming, die tus- schen ons Avondmaalsformulier en Calvin's opvatting van het Avondmaal bleek te be- staan, zoodat wat het dogmatische als wat het rituele gedeelte betreft, kan natu- rijk niet toevallig wezen, maar wijst er op, dat de opstellers onzer liturgie welbewust zich bij het voorbeeld door Calvin ge- geven, hebben aangesloten. Toch is het nood- dig dit punt in dit slotartikel nog nader te behandelen, omdat telkens weer de voorstelling wordt gegeven, alsof de oors- prong van onze liturgie niet bij Calvin, maar bij Zwijngli te zoeken ware. Nu is onze liturgie, gelijk men weet, niet zelfstan- dig door Dathen opgesteld, maar groot- deels een vertaling en navolging van de Paltzische liturgie. De opstellers deser Paltzische liturgie hebben bij hun arbeid weer ruimschoots gebruik gemaakt van de oudere Nederlandsche liturgie, die door den abbeelen a Lasco voor de vluchteling- gemeente te Londen was opgesteld. De vraag, waarom het hier gaat, is der- halve, of deze oudste Nederlandsche liturgie, de zoogenaamde *Forma et Ratio*, van a Lasco een Calvinistische of een Zwijn- glianschen oorsprong heeft, m. a. w. of a Lasco daarbij het voorbeeld van Genève, dan wel dat van Zurich heeft gevolgd.

Nu is het wel te begrijpen, dat diegenen, die van het Calvinisme niet veel weten willen en meer met de zoogenaamde oud- Gereformeerde of Zwijngliansche type dwepen, het liefst zoo voorstellen, alsof ook onze Gereformeerde Kerken in Nederland van huis uit Zwijnglianschen waren en het Calvinisme later hier geïmporteerd zou zijn geworden. Vooral de vluchtelingengemeente te Londen moet dan als bewijs daarvoor dienst doen. Zoo zegt Dr. A. J. van 't Hooft in zijn proefschrift *De Theologie van Bullinger*, blz. 159, dat »men in de vreemdelingengemeente te Londen zich de gemeente van Zurich tot voorbeeld stelde«. Met name zou dit dan gelden ten opzichte van het Avondmaal: Prof. Goossen, in zijn reeds meermalen aangehaald werk p. 371, wijst er met zekeren nadruk op, dat de Londensche gemeente aan wier hoofd a Lasco stond, »op het voetspoor van Zurich« de breking des broods bij het Avondmaal invoerde, in tegenstelling met de Geneefse liturgie, die deze breking des broods niet kende. En waar dan nog enkele stemmen zich doen hooren, die een

andere voorstelling geven, zoodat Dr. J. H. Gunning, die in zijn *Quae Eredidit* 1890 p. 23 schreef: »wij constateeren, dat zoo wel de *Forma et Ratio* van a Lasco, als de liturgie van de Paltz en dus ook van zelf de uit beiden geputte Nederlandsche liturgie in hoofzaak niet slechts Gerefor- meerd, maar ook Calvinistisch kunnen heeten«, daar schudt Prof. Goossen over zulk een dwaze bewering het achtbare hoofd en verklaart hij, dat het hem een »raadsel« is, hoe een verstandig man als Dr. Gunning nog zulke ongerijmdheden schrijven kan (blz. 369).

Nu zou ik kunnen volstaan met de op- merking, dat in heel ons Avondmaalsfor- mulier, noch zoodat 't oorspronkelijk door a Lasco is opgesteld, noch zoodat het door de Paltzers is omgewerkt en door Dathen is vertaald, ook maar een zijnerde voor- komst, die aan de Avondmaalsliturgie van Zwijngli ontleend is. Wel staat het daarentegen vast, gelijk ook Mensinga bij zijn ontleiding van het Avondmaalsformulier toegeeft, dat ge- heele stukken van dit formulier woordelijk uit Calvin's liturgie zijn overgenomen en kan er voor niemand, die beide formulieren met elkander vergelijkt, ook maar eenig twijfel over bestaan, dat de geheele opzet van ons formulier, de volgorde der behan- delde onderwerpen en de liturgische in- richting van het Sacrament zelf, aan Calvin's liturgie zijn ontleend, zoodat ons Avondmaalsformulier eigenlijk een uit- breiding van Calvin's liturgie zou moeten genoemd worden. Het Avondmaalsfor- mulier van Zwijngli heeft daarentegen zoo weinig invloed op ons formulier uitgeoefend, dat zelfs met den scherpssten microscoop niet een regel in dit formulier is te ontdekken, die aan Zwijngli's formulier herinnert. Het heeft veeleer al den schijn, alsof de opstel- lers van onze liturgie het formulier van Zwijngli of niet gekend hebben, of, wan- neer ze het wel kenden, het alsdan met opzet juist geheel terzijde hebben gelaten.

En dat deze indruk niet onjuist is, blijkt wel op de meest afdoende wijze, wanneer men de voorrede opslaat, die a Lasco zelf voor de uitgave zijner liturgie in 1555 schreef. Hij vermeldt daar welk voorbeeld hij gevolgd heeft: nos id quidem (sc. instaura- tionem cultus legitimi secundum Verbum Dei) conati sumus sumpto exemplo a Genevensi et Argentiniensi peregrinorum eccle- sia (a Lasco opera ed. A. Kuiper, t. II, p. 50) d. w. z. »wij hebben gepoogd den wetigen eeredienst volgens Gods Woord weder in te stellen, waartoe we het voorbeeld ontleend hebben aan de Kerk van Genève en aan de vreemdelingengemeente van Straatsburg«. Van Zurich wordt hier dus met geen woord gerept; het model is alleen geweest de liturgie van Genève en van de Franse gemeente te Straatsburg d. w. z. de liturgie van Calvin. Nu was tot op zekere hoogte dit feit ook aan de vroegere onderzoe- kers onzer liturgie niet onbekend gebleven; de groote overeenkomst tusschen de litur- gie van a Lasco en de liturgie Sacra, die Poullain, eertijds predikant der vreemdelin- gen-gemeente te Straatsburg, in 1551 in het licht had gegeven, was ieder in het oog gesprogen. Alleen men wist niet, dat deze liturgie Sacra niets anders was dan de oude liturgie van Calvin, zoodat deze te Straats- burg door hem was ingevoerd, en meende, dat Poullain deze liturgie zelfstandig had op- gesteld. Eerst aan Dr. Gribius du Sart is het te danken, dat aan deze legende voor goed een einde is gemaakt; hij heeft in zijn proefschrift over *De geschied- nis der liturgische geschriften*, aangeleend op grond en van Poullain's eigen getuige- nis en van den inhoud deser liturgie zelf, dat deze liturgie niets anders is dan de oude liturgie van Calvin, zoodat hij haar te Straatsburg had ingevoerd. De liturgie van Genève en die van de Straatsburgsche vluchtelingen- gemeente, waarheen a Lasco zelf ons ver- wijst, zijn dus niet twee liturgien, maar één; het is de liturgie van Calvin, zoodat hij deze eerst te Straatsburg heeft op- steld en later te Genève heeft gewijzigd.

Nu heb ik vroeger aangeleend, dat de Straatsburgsche liturgie veel zuiverder Cal- vijn's denkbeelden weergeeft dan de latere liturgie van Genève, en waar de liturgie van a Lasco veel getrouwer de Straatsbur- gsche liturgie dan die van Genève volgt, is dit derhalve niet een afwijking van Calvin, maar, juist omgekeerd, een volgen van den oors- prongelijken Calvin, of wil men, van de liturgie zoodat Calvin zelf deze het meest overeenkomstig Gods Woord achtte. De fout van vroegere onderzoekers was, dat ze a Lasco's liturgie met die van Genève vergeleken, en dan is er zeker op menig punt verschil; maar dit verschil is alleen daaraan te danken, dat a Lasco trouwer de Straatsburgsche liturgie van Calvin volgde, dan de latere omwerking deser liturgie te Genève.

Daarmede is dan ook het eenige argu- ment vervallen, dat voor Prof. Goossen zoo gewichtig was, dat hij hieraan een geheel boek wijdde, n. l. dat a Lasco in zijn Avond- maalsliturgie op de breking des broods nadruk had gelegd. Juist deze breking des broods zou toch het typische kenmerk van de Zwijngliansche Avondmaalsliturgie wezen. Nu echter achteraf bleek, dat Calvin deze breking des broods, waarover zijn Ge- neefse liturgie niet spreekt, wel degelijk bij het Avondmaal heeft ingevoerd, ze in de Straatsburger uitgave zijner liturgie uitdrukkelijk had voorgeschreven, en a Lasco ze juist uit deze liturgie van Calvin heeft overgenomen, vervalt dit argument vanzelf en keert het zich zelfs tegen Prof. Goossen. Want deze ceremonie van de breking des broods, al komt ze bij Zwijngli en Calvin beide voor, neemt toch bij Zwijngli een andere plaats in dan bij Calvin. Wat over de historische verwant- schap beslist, is dus niet de ceremonie zelf, maar hoe ze plaats vindt en door wie. Bij Zwijngli geschiedde de breking des

broods door lezing der in bij het geb- door de gelo- van a Lasco. breking des l- den Dienaar, de lezing van bij het uitdes- de woorden: is de gemeen- tus, precies al- gie was voorg-

Toch heeft Calvin nagev- in het didac- wijzigingen sche of ritus- betreft, rake- volgende punt in plaats van de zittende o- was het gewo- zitplaats opst- toeging, daar- en wijn ontvin- plaats, a L- nauwer aange- insetting van Christus en aanlagen, en gemeente het altoos onder de Avondma- disch aanzit- de tweede o- ook niet per- persoonlijk t- telkens herbi- mule, gelijk- was, maar d- bij elken dis- het brood, Dienaar per- reikt aan de- voorts op t- die nu naar- den doorgese- ganger zelf brood nam- drinkbekers, het uitsprek- werden rone- door de Avo- toegereikt, de sacramen- alleen de » ontleend a- dat wij be- bloeds van- der dankte- gemeenscha- voegde a- kenen aan- nog de wo- denkt, hoe- Jezus Chris- overgelevert- vergeving- drinkbeke- dat het l- Christus v- kruisets tot- bekende » onze Natio- is bij het l- is geraakt. liturgie hel- overgenom- liturgie va- staat in hun- geloovige l- en het hem- van de wo- is de ge- Christus, e- ieder den- woorden: waarmede- schap des- Heidelberg- gedachte- het gebro- nit des l- deze Paltz- vertaald. Lasco bij- is echter- viering, i- ingevoerd, we hebbe- van Calv- communie-

Benig- niet in, klaard, di- maalsdis- maal sta- ondersch- haar eige- veel min- van a l- aansen- Zurich b- zitplaats- menlijk- in het g- voor be- die van- te zegge- het voe- des Die- en hem- den wo- element- grond, e- saam v- lang hi- zal me- Dienaar- der sac- uit zijn- wijze v- geringe- Calvin- schier- getal- Dienaar- reiken,

broods door den Dienaar onder de voor-
lezend der inzettingenwoorden en daarna
bij het gebruiken van het Sacrament
door de geloovigen zelf. In de liturgie
van a Lasco is hiervan geen sprake; de
breking des broods geschiedt alleen door
den Dienaar, en ze geschiedt niet onder
de lezing van de inzettingenwoorden maar
bij het uitdelen van het Sacrament met
de woorden: Het brood dat wij breken,
is de gemeenschap des lichaams van Chris-
tus, precies als ook in de Straatsburger litur-
gie was voorgeschreven.

Toch heeft a Lasco daarom niet slaafs
Calvin nagevolgd; hij bracht niet alleen
in het didactische of leerstellige gedeelte
wijzigingen aan, maar ook in het liturgi-
sche of ritueele gedeelte. Wat dit laatste
betreft, raken deze wijzigingen de drie
volgende punten. Vooreerst, dat a Lasco,
in plaats van de zoogenoemde wandelende,
de zittende communie invoerde. Bij Calvin
was het gewoonte, dat ieder geloovige van zijn
zitplaats opstond, naar de Avondmaalstafel
toegang, daar staande de teekenen van brood
en wijn ontving en dan wederkeerde naar zijn
plaats. a Lasco heeft in dit opzicht zich
nauwer aangesloten aan de oorspronkelijke
inzetting van het Avondmaal, waarbij
Christus en zijn discipelen aan den disch
aanlagen, en daarom bij de Londense
gemeente het gebruik ingevoerd, 't welk nog
altsoo onder ons gehandhaafd wordt, dat
de Avondmaalgangers gezamenlijk aan den
disch aanzitten. Hieruit volgde van zelf
de tweede wijziging, dat de Dienaar dan
ook niet aan ieder Avondmaalganger
persoonlijk het brood toereikte onder het
telkens herhalen van de sacramentele for-
mule, gelijk dit bij Calvin voorgeschreven
was, maar dat het uitspreken dezer formule
bij elken disch slechts éénmaal geschiedde,
het brood, dat gebroken was, door den
Dienaar persoonlijk alleen werd uitge-
reikt aan de naast hem zittenden, en het
voorts op twee schotels werd neergelegd,
die nu naar beide zijden van de tafel wer-
den doorgeschoven, zoodat elk Avondmaal-
ganger zelf een stuk van het gebroken
brood nam. Evenzoo geschiedde met de
drinkbekers, vier in getal, die eveneens nu
het uitspreken der sacramentele formule
werden rondgegeven door den Dienaar en
door de Avondmaalgangers elkander werden
toegereikt. En de derde wijziging betrof
de sacramentele formule: terwijl Calvin
alleen de woorden van Paulus gebruikte,
ontleend aan 1 Cor. 10: 16: 'het brood
dat wij breken, is de gemeenschap des
bloeds van Christus'; en 'de drinkbeker
der dankzegging, dien wij zegenen, is de
gemeenschap des bloeds van Christus',
voegde a Lasco bij het uitdelen der tee-
kenen aan de Avondmaalgangers daaraan
nog de woorden toe: 'Neemt, eet en ge-
denkt, hoe het lichaam van onzen Heere
Jezus Christus voor ons in den dood is
overgeleverd aan het hout des kruises tot
vergeving al onzer zonden'; en bij den
drinkbeker: 'Neemt, drinkt en gedenkt,
dat het bloed van onzen Heere Jezus
Christus vergoten is aan het hout des
kruises tot vergiving al onzer zonden', het
bekende 'toevoegsel', dat later ook door
onze Nationale Synodes steeds aanbevolen
is bij het Avondmaal, maar later in onbruik
is geraakt. De opstellers van de Paltzische
liturgie hebben dit drietal wijzigingen niet
overgenomen en zijn op dit punt aan de
liturgie van Calvin getrouw gebleven. Er
staat in hun liturgie, dat de Dienaar aan ieder
geloovige het brood des Heeren zal breken
en het hem reiken zal onder het uitspreken
van de woorden: Het brood, dat wij breken,
is de gemeenschap des lichaams van
Christus, en dat daarna de andere Dienaar
ieder den drinkbeker zal reiken met de
woorden: De drinkbeker der dankzegging,
waarmede wij dankzeggen, is de gemeen-
schap des bloeds van Christus. Ook onze
Heidelberger Catechismus gaat van de
gedachte uit, gelijk we zagen, dat ieder
het gebroken brood en den drinkbeker
uit des Dienaars hand ontvangt. Hoewel
deze Paltzische liturgie, die door Dathen
vertaald werd, later de liturgie van a
Lasco bij onze Kerken verdrongen heeft,
is echter de wijze van Avondmaals-
viering, zooals deze door a Lasco was
ingevoerd, algemeen in gebruik gebleven;
we hebben niet de wandelende communie
van Calvin en de Paltz, maar de zittende
communie van a Lasco overgenomen.

Eenig reeel verschil schuilt hier echter
niet in, Calvin zelf heeft meermalen ver-
klaard, dat het gebruik om aan den Avond-
maalsdisch saam aan te zitten of het Avond-
maal staande te ontvangen, voor hem geen
onderscheid maakte en iedere Kerk daar
haar eigen gebruik volgen moest. En nog
veel minder kan in deze Avondmaalsviering
van a Lasco een nawerking van Zwijg-
aanschen invloed bepeurd worden, want te
Zurich bleef ieder geloovige op zijn eigen
zitplaats zitten en was er van een geza-
menlijk aanzitten aan één Disch dus
in het geheel geen sprake. Nu is er zeker
voor beide wijzen van Avondmaalsviering,
die van Calvin en die van a Lasco, iets
te zeggen. De wandelende communie biedt
het voordeel aan, dat ieder geloovige uit
des Dienaars hand de teekenen ontvangt
en hem persoonlijk de sacramentele woorden
worden toegesproken; het persoonlijk
element treedt hier sterker op den voor-
grond, en woord en teeken worden nauwer
saam verbonden. Ook nu wordt het be-
lang hiervan wel gevoeld, want het liefst
zal men bij het Avondmaal naast den
Dienaar zitten en onder het uitspreken
der sacramentele woorden de teekenen
uit zijn hand ontvangen. Toch brengt deze
wijze van Avondmaalsviering tegelijk niet
geringe bezwaren mee, die ook door
Calvin wel gevoeld zijn. Aangezien het
schier ondoenlijk is, vooral bij een groot
getal Avondmaalgangers, om door één
Dienaar brood en beker aan allen te laten
reiken, moet men er dan ook wel toe komen,

gelijk Calvin en de Paltzische liturgie dan
ook doen, om de teekenen te scheiden en
het brood door éénen Dienaar, den
beker door een anderen Dienaar te laten
uitdelen, waardoor de eenheid van het
Sacrament niet genoegzaam tot uitdrukking
komt, evenmin als de eenheid van Hem,
die ons zijn lichaam en bloed tot een
voedsel en drank onzer zielen geeft.
En eveneens is het telkens herhalen
derzelfde woorden bij iederen Avond-
maalganger, vooral wanneer er zeer
veelen zijn, te eentonig, loopt de Dienaar
deswege gevaar het mechanisch te gaan
doen, en duurt het Avondmaal daardoor te
lang; bezwaren die Calvin te Geneve er zelfs
toe gebracht hebben om de sacramentele
formule geheel te laten vervallen, wat zeker
niet wenschelijk is. Onze Kerken hebben
daarom wijs gedaan met de manier van
Avondmaalsviering van a Lasco te be-
houden; ze sluit zich nauwer bij de
oorspronkelijke instelling van het Avond-
maal aan; ze vernijdt de genoemde be-
zwaren, doordat nu bij elken disch de
sacramentele woorden slechts éénmaal
behoeven gesproken te worden en het
één Dienaar is, die het brood ons breekt
en den beker ons reikt; terwijl hier einde-
lijk nog bij komt, dat de gedachte aan
een broederlijken maaltijd, waaraan we
gezamenlijk aanzitten om Christus' dood te
verkondigen, op deze wijze ook rijker tot
uiting komt.

Maar al is er op dat ééne punt een
zeker verschil tusschen de wijze van Avond-
maalsviering van Calvin en die, welke in
onze Kerken gevolgd wordt, met Zwijg-
liame heeft dit niets te maken. Onze Avond-
maalsliturgie wijst en wat haar dogmatischen
inhoud en wat het liturgische gedeelte be-
treft, niet naar Zurich, maar naar Geneve,
niet naar Zwijgli maar naar Calvin als
haar oorsprong terug, en bevestigt zoo,
wat Groen van Prinsterer van onze Neder-
landsche Kerken zoo terecht schreef: *non
sommus Titus de Calvin*.

DR. H. H. K.

Leestafel.

1. NELLIE. EEN KIND IS ONS GEBOREN. Ge-
wijde Idylle. Met teekeningen van ISINGS. 's-Grav-
ehage. D. A. Deamen.

Blijmakend als 'n nachtegaalslied in de mist,
was en is in deze reeds-dagen, voor de Kerk
van Christus, het weer hooren verkondigen van
wat in schrift is vastgelegd op de eerste blad-
zijden van Lukas' en Mattheus' evangelie, van
wat ik, met wijlen onzen VAN ANDEL zoo willen
noemen: 'den morgenstond van Jezus' leven'.
Ook NELLIE (MEESTOUW VAN KOL), christin
geworden toen zij in Jezus niet slechts haar
Leenaar maar ook haar Verlosser vond, is er
door blij-gemaakt.

Het weer gedenken van het feit: 'Een kind
is ons geboren', dat kind, welks geboorte de
engelen deden zegenen, — deden zingen, zooals wij
het noemen, in het heil, dat voor menschen-
ooren hun zegenen 'n zingen was:

Eere zij God in den Hooft!
Vrede op aarde!
In de menschen een welbehagen!

Het weer gedenken van dit feit, heeft in haar
gemoed weer de diepe ontroering van het
christelijk-religieus gevoel gewekt, dat zich ver-
bindt aan de versche gewaarwording der groote
liefde Gods; der liefde Zijns welbehagens in
menschen, om en in het Kind van BETHLEHEM.

Maar, het zich weer indenken en inleven in
'den morgenstond van Jezus' leven', in die
Evangelie-verhalen van zoo eenig poëtische
mooiheid, heeft haar, de kunstzinnige, ook ge-
geven de blijheid eener magische schoonheids-
ontroering. En dit is te verstaan, want,
noemde in een college ESTHETIEK Professor
ALLARD PIERSON eens den aanvang
van onzen Bijbel, het: 'In den beginne schiep
God den hemel en de aarde', een woord, dat
in heel de wereld-literatuur door geen ander in
verhevenheid wordt overtroffen, na wat ik van
de wereld-literatuur onder mijn oog ken, zou
ik er aan willen toevoegen, dat daar in poëtische
schoonheid niets overtreft de eerste bladzijden
van Lukas en Mattheus.

En zoo heeft zij dan, uit haar christelijk-
vroom en dichterlijk gemoed, met al de kunst-
vaardigheid waarover zij beschikt, heel dien
cyclus van verhalen uit den morgenstond van
Jezus' leven, in haar jongste gedicht, uitgezonden.

Dit gedicht, van 'vrome toetrouw' en teere
vroomheid, is geworden tot wat zij zelf noemt:
'een gewijde Idylle'; een, in kleine, fijne beel-
den onder de aanschouwing brengen van al dat
landelijk leven in het gebergte van Juda, in
Nazareth, in Bethleem, op den weg naar
Egypte en nog eens in Nazareth; van al dat
leven dat zijn middelpunt heeft in het ééne
feit van BETHLEHEM dat Nellie dus uitdrukt:

En diep in den stilten, heiligen nacht,
diep in den stilten nacht kwam Hij!
Engelen stonden de moeder bij.
In doeken wond zij het kindeke-teer,
en legde het in de kribbe neer.

En denkt nu niet, dat voor NELLIE deze evangeli-
verhalen, van wier dichterlijke schoonheid ook
op haar zulk een bekoring uitging, als voor
veelen in onze dagen, maar poezie zijn. Want uit
haar invoezen van een tweede verblijf te
BETHLEHEM tusschen het naar NAZARETH terug-
keeren, waarvan Lukas 2: 51, en de vlucht naar
Egypte, waarvan Mattheus 1: 14 bericht, —
een poging tot harmonisatie, die zij, blijkens
een noot op p. 26, aan het werk van REV.
PIERRE DUDON: 'JESUS-CHRIST' ontleende, — blijkt
haar vasthouden aan de historiciteit dezer ver-
halen.

NELLIE noemt op het voorhandsche titel-blad
haar werk: Een boek om voor te lezen aan
kinderen — niet te klein!.

En dat is het, al zullen ook groote menschen
er van genieten.

Ook in: EEN KIND IS ONS GEBOREN toont
deze dichteres, dat zij de moeilijke kunst ver-
staat van te geven kinder-poëzie, ook gods-
dienstige kinder-poëzie.

Het is haar toch gelukt, noch door het naïeve
het gewijde, noch door het gewijde het naïve
te schaden.

De welgeslaagde teekeningen van ISINGS, altijd
in goeden toon gehouden, verhoogen de waarde
van dit, ook typografisch, voortreffelijk uitge-
voerde bijbelsche kinderboek.

Ik wensch van harte, dat dit boek, waar
NELLIE voor in liet afdrucken: *In liefde Hem
gewijde, mag voorgedragen worden aan kinderen
uit onze, en ook uit andere kringen.*

Ook uit andere kringen, want dit is nu niet
een boek om er mee te evangeliseren. Te evan-
geliseren onder die arme kinderen van heel
nette en deftige en rijke menschen, die HEN-
an, Wien de schrijfter het wijdt, nog niet
kennen.

2. ONSHOOG, onafhankelijk-godsdienstig tijd-
schrift. Redactie: MEJ. DR. C. GERLINGS. Dr.
G. H. VAN SENDEN, J. JAC. THOMSON. Uitgave
van P. D. Veen, Amersfoort.

Van dit tijdschrift, dat een maandschrift zal
zijn, ontvingen wij de eerste Aflevering van
den eersten jaargang.

Het motief, dat bij de Redactie voor het
ondernemen van deze periodiek voorzit, is een
zeer ernstig. Zij schreef toch niet minder dan:
'Wij zouden dat motief willen noemen: de inner-
lijke noodzakelijkheid, wij willen het dieper
omschrijven: de stem Gods. Omdat God in
ons getuigt, willen wij getuigen van Hem,
zooals wij meenen, dat het zal kunnen weer-
klank vinden bij velen, die wars van alle partij-
hatelijkheid in de diepte willen afdalen en de
hoogten willen opgaan.'

Partijhatelijkheid is 'n leelijk ding; wat de
Redactie er onder verstaat hangt saam, als ik
mij niet vergis, met wat zij noemt: de 'vulgaire
rechtzinnigheid' en 'vulgaire vrijzinnigheid'.
Immers aan het slot van een volgende alinea
lees ik: 'Maar wel willen wij ons verzetten, en
wel zoo krachtig mogelijk, tegen een vulgaire
rechtzinnigheid en vulgaire vrijzinnigheid, die
maar al te dikwijls opspelen, als hadden zij uit
naam der rechtzinnigheid of der vrijzinnigheid
gesproken.'

'Vulgaire rechtzinnigheid,' die voor mij saam
valt met de Orthodoxie van het onweddergebo-
ten haat, evenals 'vulgaire vrijzinnigheid,'
met het Modernisme van Jan Kap, zijn zeker
onverwikkeld verschijnselen en de rechtzin-
nigheid verzet zich eveneens tegen het eerste,
als de vrijzinnigheid tegen het laatste; en wel
zoo krachtig mogelijk.

Naar het mij voorkomt, kon de Redactie dit
zich-zoo-krachtig mogelijk verzetten tegen deze
blameerende meeloopers, gerust overlaten aan
de rechtzinnigheid en de vrijzinnigheid.

Maar, en dit verklaart veel, deze Redactie is
noch rechtzinnig, noch vrijzinnig.

In het midden toch van diezelfde alinea
waartuit ik zoo even citeerde, spreekt ze dat on-
verholen uit. 'Als redactie stellen we ons noch
op het standpunt der rechtzinnigheid noch op
dat der vrijzinnigheid. Ieder oordeelt hierin
gelijk hij in zijn geweten meent te moeten doen.
En allen medewerkers wordt gelijke vrijheid ge-
waarborgd.'

Hoewel de Redactie zich zoo krachtig moge-
lijk wil verzetten tegen het vulgaire in beide
richtingen, gaat haar onderneming echter niet
dan bijkomstig tegen de 'vulgaires', want haar
eigenlijk doel is, naar ik reeds mededeelde, te
schrijven voor hen, 'die wars van alle partij-
hatelijkheid in de diepten willen afdalen en de
hoogten willen opgaan.'

Bij dezen, niet-vulgaires, bij dezen wars van
alle partijhatelijkheid, wil zij van God getuigen;
zooals zij meent, dat het bij velen hunner zal
weerklinken.

Wat zij daaronder verstaat spreekt zij uit in het
begin van dezelfde alinea: 'Zoo wenschen wij op
te komen voor het zuiver-religieuze, dat wij bij
elk der huidige richtingen gelooven te kunnen
vinden, te midden van den strijd der richtingen.
Bij elke, want wij kiezen als redactie voor geen
dezer partij.'

Hoe ernstig ook het motief en ook het
doel der Redactie met dit haar Tijdschrift is,
wil mij toch de wijze waarop zij zich voorstelt
dit doel te bereiken, niet onbedenklijk voor-
komen.

Ook ik zal allerminst ontkennen dat het reli-
gieus zoo wel in de niet-vulgaire vrijzinnigheid
als in de niet-vulgaire rechtzinnigheid is te
vinden. Maar dit raakt slechts de religio
subjectiva, en is ook te vinden bij vrome
Joden, Mohammedanen en Heidenen. Dan,
naar mijn innigste overtuiging kan men alleen
van ware, van zuivere religie en van zuiver-
religieuze spreken, waar het religieus volgend,
kendend en willend subject zich, als zijn object,
niet op den eenigen waarachtigen God en Jezus
Christus, dien Hij gezonden heeft.

Daarom treft echter bestaat een diepgaand
verschil tusschen de rechtzinnigen of hen die
zich aan de Schrift als Gods openbaring ge-
bonden weten, en de vrijzinnigen of hen die
van de Schrift als Gods openbaring los zijn.

Het schijnt mij dan ook toe, dat zooals de
Redactie van dit 'onafhankelijk-godsdienstig
Tijdschrift meent van God te moeten getuigen,
al heel weinig weerklink zal vinden en bij
vrijzinnigen en bij rechtzinnigen. Hoogstens kan
zij met haar onderneming bij haar lezers wekken
het zeer algemeen en daarom juist zeer vaag
religieus gevoel. Maar dit vage-algemeene is dan
noch het zich verbijzonderend religieus gevoel
van de rechtzinnigheid, wier criterium de gebo-
denheid aan de, zij het ook steeds aan de
Schrift appellabele, Belydenis der Kerk is, noch
van de vrijzinnigheid, wier criterium is het
met Kerk en Schriftgeleefde gebroken hebben.

Teekend is, dat reeds in deze eerste afle-
vering geheel andere tonen opklinken.

Zoo toch wanneer DR. V. SENDEN een
werk van DR. GERLINGS, — die toch geen 'vul-
gaire' is —, bespreekt en dan schrijft: 'Hetspijt
mij dat ik het zeggen moet, maar met allen wil tot
waardering en toenadering tusschen menschen,
die zoo oordeelen, en mij gaapt een kloof.
Zoo wanneer hij van een stuk van DR. VAN
DEN BERG VAN EYINGA, toch ook geen 'vul-
gaire' —, schrijft: 'Hem mag wel gevraagd worden:
Zijt gij een leeraar Israels en weet gij van deze
dingen niet?' en waarop hij dan dezen zin laat
volgen:

'Maar verre er van af hem hierover persoon-
lijk hard te vallen, is hij, die aan zulke uitingen
slechts één ding ziet openbaar worden: de tra-
gedie van het intellectueelisme.'

Mijn indruk van dit Tijdschrift zou ik willen
uitspreken in het woord, dat ik, zij het ook in
ander verband, onlangs bij een Duitschen
schrijver las: 'Die Absicht ist klar und berechtigt,
das Mittel, sie zu verwirklichen doch nicht
passend.'

3. MARTHA KLINDER. Uitgave van I. M.
BREDER'S Boekhandel en Uitgevers-Maatschappij,
Rotterdam.

Wat laat door ons ontvangen, vestig ik alsnog
volgaarne de aandacht op dezen, zoo naar schied
als inhoud aanbevelingswaardigen kalender. Met
hem zich aan te schaffen, begunstigt men tevens
de bekende MARTHA-STICHTING tot Alphen a. d.
Rijn, want hij wordt uitgegeven ten voordele
van dit werk der barmhartigheid.

Uit de Pers.

De *Waarheidsvriend* heeft een artikelreeks
over het recht der Modernen in de Hervormde
Kerk, waarin de redactie aantoonde, dat de be-
lydenis der Kerk rechtens nog altoos geldt en

de moderneren daarom geen recht in de Kerk
hebben. Ze gaat daartoe de historie na van 1816:

We zagen reeds dat in de Koning en de Synode
van 1816 verklaard heeft, dat bij den nieuwen
Kerkwet de Kerk zelf niet veranderd was en
de belijdenis der Kerk zoo worden gehandhaafd.

Dat blijkt ook nog uit het volgende:
Van wege het Ministerieel Departement tot de
zaken der Hervormde Kerk werd aan de Synode
van 1816 een Reglement op het examen en de be-
telling tot het leeraarsambt toegezonden, welk
Reglement, na deliberatie, ook door de Synode
werd aangenomen.

In dat Reglement op het examen werd ook een
z.g.n. proponent-formule voorgeschreven; en dit
ondertekening-formule was van den volgende
inhoud:

'Wij ondergeschreven, door het Provinciaal
Kerkbestuur van . . . (of door de Commissie tot
de zaken van de Waalse Kerken) tot den open-
baren predikdienst in de Nederlandsche Herv.
Kerk gesadmitteerd, verklaren bij deze openlijke:
dat wij de belangen, zoo van het christendom in
het algemeen, als van het Nederlandsche Hervor-
mde Kerkgenootschap in het bijzonder, door
leer en wandel, zorgvuldig zullen behartigen; dat
wij de leer, welke overeenkomstig Gods heilig Woord
in de aangenomen formulieren van eenheid der
Nederlandsche Hervormde Kerk is vastgesteld, ter goeder
trouw aannemen 'n hartelijk gelooven; dat wij
deze leer naastig zullen leeren en handhaven, en dat
wij op de bevordering van godsdienstige kennis,
christelijke zeden, orde en eendragt, ons met allen
ijver zullen toewijden; verbindende wij ons bij deze
aan handteekening tot al het voorgeschrevene, en
om, zoo wij bevonden worden tegen eenig gedeelte
van deze verklaring en belofte gehandeld te heb-
ben, dewe om te zullen onderwerpen aan de
uitspraken der bevoegde kerkelijke vergaderingen.'

Wanneer we zoo iets lezen, is het ons een raadsel
hoe iemand dan schrijven kan dat onze Herv. Kerk
in 1816 afscheid genomen heeft van de drie for-
mulieren van eenheid?

En het is overduidelijk, hoe een man als Da.
Beverlandsch schrijven kan 'sonder leervrijheid
verstaat men den toestand, zooals die in onze Kerk
feitelijk reeds van haar begin af (van 1816 af) be-
staat, waarbij de voorgangers en de lidmaten der
Kerk zelf beslissen, wat zij voor waarheid houden
en overeenkomstig hanteer overtuiging gelooven, be-
lijden, leeren en prediken.'

Hoe klaar blijkt het niet, dat die 'leervrijheid'
van den beginne af aan contrabande is geweest en
in 1816 contrabande is gebleven.

Leervrijheid was verboden.

En die toch maar naar eigen inzicht geloofden,
beleden, leerden, en predikten, daarin principieel
verschillend van de leer der Herv. Kerk, hebben
als 'uiterlijke menschen gehandeld en dragen dus
het stempel van *uitzingers* en *Kerkverlooren*.
De kinderen van ons Vaderlijk huis hebben nooit
gehoord, dat in de Ned. Herv. Kerk alles maar
overgelaten is aan de particuliere gevoelens van
predikanten en lidmaten.

De *echte* Hervormden zeggen nog altijd: onze
wettige belijdenisschriften zijn de drie Formulieren
van Eenigheid, welke grondslagen gezamenlijk roogen
losgemaakt. En zijnde op de historie van 1816 zeggen
ze: de moderneren nemen een scheve positie in en
de orthodoxen staan in hun recht om te zeggen:
onze Herv. Kerk heeft een belijdenis, naar die be-
lydenis zal een ieder moeten vragen, en geen enkel
Bestuur mag toelaten dat die belijdenis wordt ver-
acht en verworpen.

Maar natuurlijk, dat willen de moderneren niet
hooren en dan zeggen ze maar bij monde van Dr.
Niemöller: 'soort kerk een belijdenis? — Immers
zij heeft er geen.'

Zoo is de zaak volstrekt niet ingewikkeld, zegt
de geleerde moderne theoloog.

Maar men moet zich toch schamen om zoo de
historie in 't geicht te slaan en zoo heel de
redeneering aan leugens op te hangen.

Dat loopt toch op den duur in de war. Want
bij al 't geen we reeds aanvoerden ten bewijze, dat
onze Herv. Kerk ook na 1816 een belijdenis-kerk is,
die een eigen 'belijdenis' en een eigene 'leer-
heeft, is er nog wel een en ander meer nog te
noemen.

Er waren er die zich in 1816 ongerust maakten
— en niet ten onrechte — over het schrijven van
boeken en geschriften van onderscheidene predi-
kanten en hoogleraren, vrome dat zoo wel
ingevoerd en verbreid in onze Herv. Kerk.

En nu benoemde de Synode van 1816 een com-
missie, die haar van advies zou dienen wat er te
doen was in sake van de kerkelijke visitatie en
approbatie van boeken.

De Synode zon op een middel om controle te
kunnen houden bij het verschijnen van theologische
boeken en goed- of af te keuren wat er van de
pers kwam.

De Commissie kweet zich bij monde van den
Bredaschen predikant J. J. Scholten volgender wijze
van haar taak:

'De Commissie, door uwe vergadering benoemd
om, ten opzichte der uitgaven van godgeleerde ge-
schriften U Hoog Ew. van consideratie en advies
te dienen, heeft de maatregelen overwogen, door
welke de *eenheid der Hervormde Kerk* en de *der
der Kerk* kon gehandhaafd en bewaard worden. . .
enz., waarom zij de vrijheid neemt aan U Hoog
Ew. voor te dragen, dat het Christelijke Synode
het volgende besluit name:

In Het Christelijke Synode verklaart, dat zij
geene over den godsdienst handelende geschriften
van predikanten, kandidaten en leden in de Neder-
landsche Hervormde Kerk, hetzij dezelve met of
zonder naam des schrijvers worden uitgegeven,
erkent en waarborgt, als bevattende de leer en de
belijdenis der Nederlandsche Hervormde Kerk, zoo-
als dezelve, overeenkomstig Gods heilig Woord, in
de aangenomen formulieren van eenheid is vast-
gesteld, dan alleen de zondigingen, welke van
kerkelijke goedkeuring voorzien zijn, enz.' Aldus
werd door de Synode van 1816 besloten.

En dan zegt men nu maar klakkeloos, zonder
blikken of blozen: in 1816 is een nieuwe kerk-
gemeenschap gesticht en zijn de formulieren van
eenheid losgelaten en is alles overgegeven aan
de eigen overtuiging van predikanten en gemeente-
leden, om in leer, prediking, sacramentsbediening
enz. te doen wat men zelf belieft 'christelijk',
'protestantsch', of 'Hervormd' te noemen.

'Is haast ongelooft, dat er theologen zijn in
onze dagen, die zoo'n brutaal stukje aandurven.
Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

Maar er is nog meer.

zelden mij hartelijk dank, en de moeder weende
van vreugd toen wij spraken over het gewaar
in den afgeleopen nacht en de heerlijke uitkomst
nu verkregen. De vader dankte mij herhaaldelijk
ook voor het vertrouwen, dat ik in hem getoond
had, door met hem mee te gaan en dat wel bij
nacht en ontijd. 'God zegene u zoo eindig
hij, 'voor de hulp die gij ons hebt verleend.'

'Het verblijdt mij te hooren' zei ik, dat ge
toch wel geloofd, dat God ons zegenen kan.
Dat heeft Hij, dankt mij, ook aan u en uw huis
deren dag bewezen. Verget niet er Hem voor
dank te zeggen, en denk ook nog eens aan
ons gesprek van vanmiddag.

Dat zal ik zeker antwoorden bij ernstig.
'Maar nu wordt het tijd om te vertrekken.
Kom mee.'

Ik nam afscheid van moeder en kind, en
Roderik, een voorhangsel oplichtende, bracht
mij in een soort van rijtuigje naar de tent.
Toen haalde hij uit zijn mantel twee bank-
billetten te voorschijn, die samen een vrij aan-
zienlijke som vertegenwoordigden, en hield mij
die aan met de woorden: 'Ik hoop dat ge het
zoo goed vindt; meer staat niet in mijn macht.'

'Dat is veel te veel,' sprak ik, het geld af-<